

Torsdag med THORS

3.3.83

JUNGFRUR och KUM-PANER är ute och går i dagens Thorstext — hoppeligen, nej FÖRHOPPNINGSVIS! blir ni inte besvikna när ni ser i vilka ärbara språkvårdssammanhang det sker . . .

"Varifrån härstammar det gamla rymdmättet Jungfru?"

Förklaringen är troligen att måttet ursprungligen hade formen av en kvinnofigur i kjol. Med det stämmer det bra, att jungfrurna i gammal tid var konformiga, med basen vidast. Ett ytterligare stöd för förklaringen är att också termen **docka** i äldre tid användes om ett rymdmått.

□

En annan insändare säger: "För mig känns det främmande att säga ni är alla välkomna, ni är tvungna. Jag säger välkomna och tvungna. Vilket är det rätta?"

Om man avser flera personer, bör uttrycken lyda **välkomna** och **tvungna**. — Däremot kan man tänka sig att säga ett "Välkommen!" också när det riktas till flera personer.

Samma frågande utbrister: "**Hoppeligen**, som nu används mycket, tycker jag är förfärligt. Jag ser en liten groda som hoppeligen gör ett skutt." Hårtill kan jag bara tillägga, att ordet **hoppeligen** inte gör mig glad heller. Så mycket mindre som det finns ett ord i modern svenska som uttrycker samma sak, **förhoppningsvis**.

Det kan hända att fler än insändaren och jag tänker på **hoppa** vid **hoppeligen**. Förklaringen till det i svenskan onödiga **hoppeligen** är att det är ett slags kopia efter tyskarnas **hoffentlich**. Men tyskarna löper inte samma risk som vi: för "hoppa" brukar de ett ord som inte liknar deras **hoffen** "hoppas".

Jag är ingen vän av "hoppeligen!"

□

En erfaren läsare har lagt fram

några synpunkter på ord som enligt hans (och min) mening ofta används oriktigt. I dag behandlar jag ordet **kumpan**. Det felaktiga bruket kommer fram i uttrycket "delade meningar rådde mellan regeringskumpanerna".

Ordet **kumpan** har, i synnerhet förr, förekommit i betydelsen "kamrat", "medlem av en sammanslutning", men har numera vanligen en sämre innebörd, nämligen "stallbroder", något som mycket tydligt kommer fram i ett exempel som "Polisen kom F. och hans kumpaner på spåren". **Kumpan** har numera vanligen innebörden "kamrat i sämre eller rentav brottsliga förhållanden". Däremot har det finska **kumppani** helt neutrala, positiva betydelser: det betyder "kamrat, följeslagare".

I tidningstexten kunde det i stället ha stått "regeringskamraterna" eller "r-kollegerna". **Kumpan** är ett kontinentalt lånord, samma ord som **kompanjon**.

□

En insändare berättar: "Jag reagerade mot ett ordval i en tidning nyligen." Det är fråga om uttrycket "är nu gynnsam mot bevarande av . . ."

Frågan gäller således om man kan säga **gynnsam mot något**. Jag skulle inte säga så, utan **gynnsamt stämmd mot något** eller **gynnsamt inställd till något**.

Jag tackar för hälsningarna från Oravais, som fick mig att känna längtan efter Oravais och sommarens.

□

Dagens sista fråga lyder: Kan man säga att N.N. "sköt president Reagan 1981"?

Vi vet alla att Reagan lever, men uttrycket betyder efter ordalagen att "han sköt och lyckades träffa R., som dog". I stället skulle jag ha skrivit "sköt på (eller mot) R. Det är skillnad på **skjuta på** (eller mot) och enbart **skjuta**.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

17.3.83

LIBRISTEN — finns han/hon? Det är en av de frågor prof. Thors tar upp i dag, till riksomfattande eller landsomfattande begrundan.

En frågande undrar, vad jag har för en uppfattning om den "språk-rasism" som nämndes i Hbl nyligen. Det var en tidskrift *New African* som med ogillande konstaterade att "de flesta västerländska språk präglas av en omedveten rasism, där det svarta representerar det onda och negativa". Som belysande exempel nämnde Hbl Svarta döden, svart magi, svartsyn.

Vi måste komma i håg att **svart** i länder med tydlig skillnad mellan mörka vintrar och ljusa somrar förknippas med det som är mörkt och nättligt. Det har säkert betytt mer i Norden än det faktum att afrikaner har en mörk hudfärg. Därför tycker jag att det är helt onödigt att i våra nordiska förhållanden bannlysa ord som innehåller **svart** i en betydelse "olycklig". Ett ord som **svartsyn** förknippas säkert med mörker, absolut inte med afrikaner.

□

En annan frågande vill ha besked om ett par ord som har med böcker att göra. Det första är **librist** "bokhandelsmedhjälpare", "expedit på en bokhandel". Frågaren har förgäves letat efter ordet i flera ordböcker.

Jag säger med bestämdhet att **librist** bara förekommer i Finland. Ordet är också känt i finskan som **libristi**. Det kan inte styrkas att ordet någonsin har brukats i Sverige — och jag är inte säker på att det numera brukas hos oss. Jag har

aldrig hört det, men väl sett det i någon skrift.

Det märkvärdiga är att **librist** inte heller tycks ha funnits i andra länder; jag har utan framgång letat efter ordet i tyska, franska och andra ordböcker. Men ett är fullt säkert, något som den frågande också säger: **librist** måste härstamma från latinet, eller som jag vill uttrycka saken: **librist** är en modern bildning till latinets **liber** "bok", måhända skapad av någon latinkunnig finländare.

□

Samma frågande undrar om ordet **boklåda**. Är det fortfarande brukligt?

Ordet **boklåda** är fortfarande brukligt i betydelsen "bokhandel", även om det knappast är vanligt. Det har av somliga använts som pluralis till **bokhandel**, men det är inte nödvändigt, eftersom pluralis **bokhandlar** godkänns numera.

Boklåda "bokhandel" är en alltför trogen översättning av tyskans **Buchladen**; vi talar ju på svenska inte om "lådor" i betydelsen "affärer, butiker".

"Bör man hålla isär uttrycken **landsomfattande** och **riksomfattande**? Måste man i det här sammanhanget beakta att Finland är en republik?"

Det är visserligen riktigt att **rike** tidigare användes om ett land med monarkiskt statskick, men numera brukas **rike** också om republiker. Därför uppfattar jag ingen skillnad i betydelsen mellan **landsomfattande** och **riksomfattande**.

Till slut ett hjärtligt tack till en läsare, som skickat en kopia av Frans G. Bengtssons "Kapitlet om Jehu" ur boken "Silversköldarna". Det var ett kärt återseende — jag har läst boken i min ungdom, men har den inte själv.

Carl-Eric Thors

Institutet för de inhemska språken
<http://www.sprakinstitutet.fi>